

Тиленчиев К.А.**БАЛДАР ХОРУ МЕНЕН ИШТӨӨ****Тиленчиев К.А.****РАБОТА С ДЕТСКИМ ХОРОМ****К.А. Tilenchiev****WORK WITH CHILDREN IRON MAN**

УДК:130.2

Эмнеден баштоо керек?

Бул макалада жаш муундарга музыкалык-эстетикалык тарбия берүүдө орчундуу орундардын бирин ээлеген балдар хорун уюштуруу жана окуучулардын ага кызыгууларын, жөндөмдүктөрүн калыптандыруу каралат.

Негизги сөздөр: балдар, хор, маданият, мекемелер, тарбия, ыйман, мектеп.

В данной статье рассматривается организация хора, которая занимает особое место в музыкально-эстетическом воспитании молодого поколения, формировании способности и интересованности учащихся.

Ключевые слова: дети, хор, культура, учреждения, воспитание, нравственность, школа.

The article music of the young generation, it's aesthetics-Noah education of children and students with significant places in his iron man from the organization he expressions of interest, formation and maker in it.

Key words: children, participation, culture, institutions, educational, moral, school.

Азыркы мезгилде, жалпы коомдун өзгөрүүсү менен катар, жаш өспүрүмдөрдүн жашоосунда да, кандайдыр бир карама-каршылыктар, өзгөрүүлөр болууда. Ал карама-каршылыктарды балдарга эстетикалык тарбия берүүнүн тайкылыгы пайда кылууда. Бул мезгилде жаш муундардын өсүп-өнүгүүсүнө түрткү болуп, туура жолго салуу каражаттарынын эң негизгилеринин бири – музыкалык-эстетикалык тарбия берүү болуп саналат. Музыкалык-эстетикалык тарбия берүү мектепте, үй-бүлөөдө, ошондой эле коомдун активдүү катышуусунда болуп өтөт. Мында, эң орчундуу орундардын бирин мектепте жана мектептен тышкары мекемелердеги (Балдарга эстетикалык тарбия берүү борборлору, Балдардын чыгармачыл үйлөрү, Маданият Үйлөрүндө ж. б.) ийримдер ээлейт. Ийримдердин ичинде балдар хору да жаш муундарга тарбия берүүдө өзгөчө орунда.

Хордо ырдоого калыптануу кенже балдардын музыкага ынтызарлыгы, чыгармачылык кызыгуулары менен тыгыз байланышта болуп өтөт. Натыйжада, окуучулар жалкоолукка, кайдыгерликке каршы туруу менен, кандайдыр бир чыгармачылык ой-жүгүртүүлөргө, шыктанууларга ээ боло алышат. Бул агартуучулук иш-аракеттердин эң маанилүүлөрүнөн болуп саналат. Агартуучулук ишти кандай түшүнөбүз? Агартуучулук иш – бул адам баласы

айлана чөйрөсүнө өзүнүн билимин, өнөрүн берүү менен жалпы коомчулукка пайда кылуу болуп эсептелет. Мындай түшүнүк эки жактуу маңыздан турат: биринчиси, билим алуу менен, аны кийинки муундарга берүү; экинчиси, жамаат менен иш-аракеттерин жүргүзүүгө кызыгуу, уюштуруучулук ишмердүүлүк жагдайын жана кызматташтар менен жаркын мамиле түзө билүү аркылуу жалпы элге пайда келтирүү.

Окуучулардын музыкага болгон кызыгуусун калыптандыруу, бүгүнкү күндө биздин коомчулук абдан муктаж болуп турган музыкалык-агартуучулук ишмердүүлүктүн көмөкчүсү катары гана эсептелбестен, музыкалык окуу-тарбиялык процессинин активдештирилген баалуу мотиви катары каралат.

Бүгүнкү күндөгү эгемендүү элибиздин инсанын тарбиялап чыгаруу, мектептеги окуу-тарбияда калыптанат. Демек, педагогдук ишмердүүлүк тажрыйбасында, агартуучулук жагдайынын сапаттуулугун, ошондой эле, окуучулардын музыкага кызыгуусун калыптандыруу жана өнүктүрүү биринчи класстан башталат. Мындай иштер, адеп башталгыч класстарда көмүскөдө калып келген болсо, жогорку класстарга барганда аны жүргүзүү бир кыйла татаалдыктарды алып келет. Ошондуктан, кенже балдардын адеп мектеп босогосун аттоосунан баштап, окуу-тарбиялык, музыкалык-эстетикалык иштерди активдүү жүргүзүү зарыл.

Ооба, кенже балдардын музыкага кызыгуусун калыптандыруунун жана аны өнүктүрүүнүн өзүнө мүнөздүү спецификалык өзгөчөлүктөрү бар. Алгачкы этапта, баарынан мурда ыйманга тарбиялоонун талаптуулугун калыптандыруу турат. Анткени, ыйман тарбиясы музыкалык тарбия берүүгө көмөк көрсөтүү менен, алардын биримдиги этикалык мазмундуулукка алып келет. Демек, мындай шарт этикалык мазмундуулукка калыптанган кенже балдардын жогорку класстарга барганда, алардын ишмердүүлүгүнүн, чыгармачылыгынын, ой-толгоочулугунун көмөкчүсү катары таасирин берет.

Башталгыч класстардын окуучуларынын музыкалык кызыгуусун калыптандыруудагы усулдук иштелмелерде, биз балдардын жаш өзгөчөлүктөрүн, психикалык жагдайынын өнүгүүсүн, спецификалык мүмкүнчүлүктөрүн эске алууга туура келүүдө. Мындай өзгөчөлүктөрдө, биз кенже балдардын жашоо

мезгилине мүнөздүү келген музыкалык аткаруучулукка кызыгууларын байкайбыз. Мындай көрүнүш кенже балдардын көпчүлүгүнүн ой-кыял чабыттоосунан орун алат. Музыкалык аткаруучулук аркылуу балдар жашоону билүүгө кадам таштоо менен, коомчулуктагы жашоо дүйнөсүн тааныйт. Демек, музыкалык аткаруучулук – бул балдардын жандуу иш-аракеттеринин жеткиликтүү формасы болуп эсептелет. Окуучу ар нерсени аңдабаган, чыдамкайсыз, жалкоо, сабактарын начар өздөштүргөн болушу мүмкүн. Бирок, кандайдыр бир музыкалык аткаруучулукка чыгармачылык менен киришүүдө, анын жөндөмдүүлүк жакшы сапаттарга ээ экендигин байкабай койбойбуз. Ал аркылуу жөндөмдүүлүк, ишмердүүлүк, ошондой эле адамдык жакшы сапаттарга ээ боло алат.

Мектеп курагындагы өспүрүмдөр өзүлөрүнүн ар нерсеге шык-жөндөмдүүлүктөрүн, кыймыл-аракеттеринин активдүүлүгүн, чыгармачылык ишмердүүлүгүн ачууга, көрсөтө билүүгө аракеттенишет. Алардын мындай өзгөчөлүк сапаттары мектептеги систематикалык түрдө өткөрүлө турган музыка сабагында, ошондой эле, мектепте жана мектептен тышкаркы мекемелердеги музыкалык ийримдерде байкалат. Бирок, техникалык прогресстин өнүгүүсү, жаш муундарды убактыларын туура пайдалана алышпай, жалкоолукка, кенебестикке, терс мүнөздүүлүккө ж. б. адам баласына жат болгон адаттарга көнүп, ага көндүм болуп бараткандыгы чындык. Кээ бир өспүрүмдөр жашоонун өзү мына ушундай көрүнүштөр менен чектелет деп түшүнүшөт. Алар музыканы атайын музыкалык адистикке баш койгондор гана өздөштүрүүгө, билим алууга болот деп ойлошот. Балдардын мындай ой-толгоолору, дээрлик көпчүлүк мектептердеги музыкалык-эстетикалык тарбия берүүнүн жүргүзүлбөгөндүгүнөн келип чыгууда. Демек, бул жагдайда жаш муундарга ар тараптуу тарбия берүү, аларды туура жолго багыттоо, акыл-эстүү өсүп-өнүгүүсүнө өтө зор көңүл буруунун зарылдыгы кечиктирилгис маселелерден болууда.

Музыкалык аткаруучулук жагдайында, балдарга тарбия берүүдө, орчундуу орунду ээлеген, маанилүү формаларынын бири – бул хордук аткаруучулук. Хордук аткаруучулуктун негизги маселелеринен болуп, балдардын ага болгон терең кызыгуусун, аны аңдап билип кабыл алуусун өстүрүү жана алардын жашоосу менен эриш аркакта болуучу музыкалык искусство катары калыптандыруу болуп эсептелет. Бул жагдайда, өткөн кылымдын 90-жылдарынан баштап, көпчүлүк мектептерде, мектептен тышкаркы мекемелерде (Балдардын чыгармачыл Үйү, Балдарга эстетикалык тарбия берүү Борбору, Маданият Үйлөрү ж. б.) өтүлүүчү музыкалык ийримдердин бир топ жылдык иш-тажрыйбаларынын натыйжасында, балдардын хордук аткаруучулугу алардын чыгармачылык ишмердүүлүктөрүнө жана ой жүгүртүүсүнүн өсүп-өнүгүүсүнө зор таасирин тийгизгендиги айгинелейт. Демек, хордук аткаруучулукта, жаш муундар

аткаруучу катары гана эмес, аларга кеңири билим жана тарбия берүү менен алардын идеологиялык багытын, психологиялык сезимталдуулугун ойготуп, ар нерсеге болгон ишмердүүлүгүн калыптандырып, таза табитин ачып, ички дүйнөсүн байытуу менен, аткаруучулук жөндөмүн өнүктүрүү аркылуу, ошону менен бирге, аны ыйманга, адеп-ахлакка, адамдык жакшы сапаттарга, жакшы мүнөздөргө ээ болгон келечек кесип ээлерин тарбиялап чыгаруу болуп эсептелет.

Элибиз эгемендүүлүк алгандан баштап, жаш муундарга эстетикалык тарбия берүүдө, анын жолун башка жактан издөө менен алектенүүдөбүз. Ал жолду четтен издөөнүн кереги жок. Ал жол эзелтеден бери калыптанып келген ата-бабалардын эстетикалык тарбия-таалим берүү жолу. Ал улуулардын учугун улаган, музыкалык аккаруучулук (аспаптык, ырчылык, хордук ж. б.) жолу болуп эсептелет. Хордук аткаруучулук да, балдардын жандүйнөсүн ээлеп, ой-мүдөөсүн ойготуп, илим-билимге болгон кызыгуусун, шык-жөндөмүн арттырууга болгон музыкалык аткаруучулуктун биринен болуп эсептелет. Ал, адам баласынын ички дүйнөсүн байытуунун бирден бир каражаты болуп саналат.

Бүгүнкү күндө мектепте башталгыч класстардын окуучуларынын хордук музыкага кызыгуусун өнүктүрүү өтө татаал процесстерден болуп эсептелет. Учурда, ал жөнгө салына элек көптөгөн маселелерди өзүнө камтууда.

Балдар хору – бул өзүнчө бир чыгармачыл жандуу жамаат. Ал үзгүлтүксүз дайыма өсүп, музыкалык искусствонун көркөм-кооздугун жаратып турган, ар дайым жапжаш муун. Хорду жөн гана уюштуруп коюу эмес, аны багып, өстүрүп-өнүктүрүү керек. Ага билим, тарбия-таалим берүү менен, чыгармачылык жана аткаруучулук жөндөмдүүлүгүн калыптандырып, жөнгө салуу менен өнүктүрүү алдында турат.

Алгач балдар хорун түзүүдө эмнеден баштоо керек? Эң алды жетекчи өзүнөн баштоосу зарыл. Ал өзүн сыртынан карашы керек. Мындай чыгармачыл ишти алып бара аламбы? – деген суроону коюшу абзел. Демек, анын алдында көп учурларда түнкүсүн уктабай, дем алыш күндөрүн эсептебей чыгармачылык иш менен алектенүү түйшүгү менен макулдашуу, жаш балдардын ар биринин мүнөзүн таба билүү менен, алардын алдында кадыр-баркка ээ болуп, ишти үзүрлүү алып баруу турат. Ошондой болсо да, хормейстердин эң негизгиси профессионалдык терең билимдүүлүккө айкалышкан чыгармачыл изденүүчүлүк, кажыбас ишмердүүлүк сапаттары алдыда турушу талаптуу.

Балдар хорунун стратегиялык маанилүүлүгү боюнча, эң биринчи маселенен болуп, баардык маданий чыгармачыл мекемелер (мектеп, Балдардын чыгармачыл Үйү, Балдарга эстетикалык тарбия берүү Борбору, Маданият Үйлөрү ж. б.) системасы маданияттын, чыгармачылыктын, жаш муундардын ички дүйнөсүн байытуунун булагы катары сана-

лышы зарыл. Мында, максат ар кандай майрам-мааракелерде иши кылып балдар хорунун концерттерин көрсөтүү эмес, тарбия-гаалим берүүчүлүк жагдайын багыттоо болуп саналат. Хор ошол мекеменин өспүрүмү, сыймыгы боло тургандай болушу керек.

Экинчи маселе – балдар хорунун чыгармачыл багыты жана анын өзгөчөлүгү. Ооба, мекемеде балдар хорунун же элдик хордун болушу дурус, бирок, ал хордун академиялык планда болушу реалдуу. Анын түзүлүш-курамында балдар жана кыздар, ал эми репертуарында ар кайсы мезгилдердеги элдердин музыкасы (өзгөчө орунда өз элинин улуттук музыкасы) камтылат. Анын тарбиялык мааниси ар бир элдин салт-санаасы, тарыхы, маданияты, адабияты, көркөм өнөрү ж. б. менен байланышкан классикалык музыканын үлгүсүндө негизделген. Мындай хордун жашоосунда жана чыгармачылыгында эң маанилүү маселелердин чечилүүсү турат. Ал – келечек жаш муундарды өз Мекенинин жалындуу жараны болууга калыптандыруу. Ал – алардын ички дүйнөсүн байытуу менен, патриоттуулукка, ар намыстуулукка тарбиялоо.

Үчүнчүсү – балдардын ден соолугунун чың болушу. Алардын көңүл-куунактыгы. Хордун эрежесин тартыптерин сактоо жана ал үчүн керектүү шарттарын түзүү менен кам көрүү. Мына ушундай маселелерди көздөп, чечүү аркылуу гана балдар хорунун чыгармачыл өсүп-өнүгүүсү болуп өтөт.

Балдардын ден соолугун кароодо, алардын ырдоо үн аппаратынын соо (ооруга дуушар болбогон, таза, тунук үндүү), дем алуу органдарынын чың (бронхит, фарингит ж. б. ооруларына чалдыкпоосу) болушуна зор көңүл бурулат. Булардан тышкары балдардын психикалык жана дене-боюнун физикалык жактан соо болушу да маанилүү. Бул маселеге өтө кылдаттык менен мамиле жасоо зарыл. Себеби, бала бир нече саат бою сабакта, концерттик даярданууда, же жайкы каникулда эс алуу жайларына, гастролго чыгуусу ж.б. у. с. болушу мүмкүн. Мындай иш-аракеттер, ага психикалык жактан терс таасирин тийгизип, ага кыйынчылыктарды туудураары белгилүү. Мындай балдардын ата-энеси менен маек куруп, анын шартына туура келген жана пайда берген башка ийримдерге катышуусун сунуш кылуу туура болот.

Эгер окуучунун ден соолугу чың болбосо, ал сөзсүз түрдө ырдоого терс таасирин тийгизет. Жүрөгү, өпкөсү, тамагы, нерв системасы оорукчан балдарга ырдоого болбойт. Ошону менен катар, маңдай тиштеринин бүтүн жана тегиз болуусу дурус болот. Ошондой эле, баардык айыкпаган оорулар баланы алсыздандырууга, чарчоого, көңүлсүздүккө алып келет.

Ырдоонун да чеги болот. Өтө ашыкча ырдоодо үн аппаратынын иштеши начарлап, үндүн сапаты бузулат. Натыйжада, тамак оорусун пайда кылат. Ал оору «ларингит» деп аталат. Мында үн байламталарынын жыйрылышы начарлайт. Өтүшкөн

ларингитти дарылоо өтө кыйын. Ал кандайдыр бир убакытка айыкканы менен, кайрадан кармай берет. Бул учурда ырдоо үнүнүн нукура тазалыгы бузулат. Ырдоо үнүнүн нукура тазалыгын ошондой эле, үн байламталарындагы шишиктердин пайда болушу да, бузууга алып келет. Ал шишиктер да, ырдоо гигиенасын жана эрежесин сактабагандыктан келип чыгат.

Ларингиттен тышкары «грипп», «бронхит» оорулары бар. Грипп оорусу мурун көңдөйүндөгү каңылжардын сууктан жабыркоосунан суюктуктун агуусу баарыбызга белгилүү. Бул оорунун алдын албаса, ал бара-бара акырындык менен тамакка түшөт да, үн чыгаруу аппаратынын мүчөлөрүн жабыркатат. Мындай көрүнүштөрдө, кээ бири ооруну дарылабастан, өтүп кетишин күтүшөт. Натыйжада, оору күчөп, дем алуу мүчөлөрүнө терс таасирин тийгизет. Ал эми, дем алуу мүчөлөрүнө суук тийсе, аны өз убагында дарылабаса, ал «бронхит» оорусуна айланат. Бул оору да, ырдоо учурунда өтө кыйынчылыктарды (дем алуу оордоп, тынымсыз жөтөлүүнү, баш ооруну, көкүрөк тушунун оорусун ж. б.) туудурат. Оору өтүшүп кетсе, дем алуу оордоп «көк жөтөлдү» пайда кылат. Мындай учурда, ырдоо үнү күч-кубаттуулугун жоготуп, анын тембри бузулат. Ошондуктан, кандай гана ооруга чалдыкпасын, окуучунун ден соолугуна зор көңүл буруу менен, анын алдын алуу зарыл.

Уктоо тартиби да, адамдын дене-боюнун соолугуна таасирин тийгизет жана ага байланыштуу болот. Уктоо мезгилинде, күндүзү чарчаган нерв клеткалары, чаалыккан күч-кубаты кайрадан калыбына келет. Уктоо жагдайы ар адамдын нерв системасынын өзүнө мүнөздүү өзгөчөлүктөрүнө жараша болот. Уктоо мөөнөтү жеткиликтүү болуп, тынч абалда өтсө, ойгонуп турганда, сергектик, көңүл куунак сыяктуу сапаттарга ээ болот. Эгерде, ырчынын уктоо мөөнөтү аз болуп, уйкусу канбаса, анын үнү ойдогудай чыкпашы талашсыз.

Ар бир адамдын уктоо мөөнөтү, ар дайым тынчтыкта, 7-8 сааттан кем болбошу керек. Ал эми балдардын уктоосу 9 саатка чейин созулат. Уктоо алдында таза абада сейилдөө да, уйкунун тынч болооруна көмөгүн берет. Уктаар алдында тамак ашты ашыкча жеп-ичүүдө, ашказандын иштешине күч келип, уйкунун тынч болбосуна алып келет. Кечки тамакты уктаарга 2-3 саат мурун кабыл алуу дурус болот. Эгерде курсагы ачып бараткан болсо, бир чыны сүт, компот же сок ичип койсо жакшы болот. Ал эми кофе, өтө күчтүү демделген чай сыяктуулар, сөзсүз түрдө уктоого терс таасирин тийгизээрин билебиз. Мына ушундай эрежелерди жана тартиптерди аткарууда, уйку тынч болуп, анын кануусу да жакшы болуп, адамга сергектикти, көңүл куунактыкты, жайдарылыкты алып келет.

Тамактануу да, ырдоо үнүнө таасирин тийгизбей койбойт. Ырчы-окуучу өзүнө жетишээрлик деңгээлде күч кубаттуулукту бере турган, витаминдерге бай келген, пайдалуу азыктардан тамактануусу зарыл. Өтө ачуу, кычкыл (мурчтуу, уксус, горчица,

хрен ж. б.) даярдалган тамактарды жеп-ичүүнү чектетүү керек. Өтө муздак суусундуктарды, бал муздактарды ж.б. өзгөчө ырдоодон кийин, үн аппараты ысып турган мезгилде кабыл алуу зыяндуу. Өтө ысык тамакты ичүүнүн да, жеке эле ырчыларга гана эмес, бардык адамдарга зыяны бар. Тамакты өтө көп ичкенде, ашказандын иштөөсү начарлайт. Ошондуктан, тамактануу да өлчөмү менен болушу керек. Тамактангандан 1-1,5 сааттан кийин гана, ырдоого болот.

Ар бир мектепте жана маданий мекемелерде балдар хорунда тиешелүү, ыңгайлуу, таза, жарык бөлмөсү болушу зарыл. Бөлмөнүн акустикалык жагдайы да каралышы талаптуу. Ошондой эле, жетекчинин дагы чыгармачылык ишмердүүлүгүн жүргүзүү үчүн, атайын бөлмөсү болушу керек. Бөлмөлөр иш-аракеттердин үзүрлүү болушуна шартталган, тийиштүү каражаттар (музыкалык жана ноталык адабияттар, атактуу музыканттардын, композиторлордун жана хормейстерлердин портреттери, видео жана аудио дисктери, компьютердик техникалары, музыкалык аспаптары: пианино, комуз, темир ооз комуз, сыбызгы, чоор ж. б.) менен камсыз кылынуусу талаптуу. Хордук бөлмөнүн тушунда жарыялар, кулактандыруулар, жаңылыктар, чакыруулар ж. б. илинген жарнамалык тактасы болушу зарыл.

Хор сабагы үзгүлтүксүз өтүлүшү керек. Бирок, мындай шартты түзүү оңойго турбайт. Ал, хор жетекчисинин ишмердүүлүгүнө да байланыштуу. Хор сабагынын жана чыгармачылыгынын үзүрлүү болушуна мекеменин администрациясы да кызыктар болушу керек.

Балдар хорунун концерттик ишмердүүлүгү, жогоруда айтылган маселелердин баарынын иштик-түү жүргүзүлүүсү менен тыгыз байланышта. Келе турган майрамдарга, кароо-сынактарга даярдануу боюнча иштерин жүргүзүүдө, авралдардын (иштин тез арада даяр болушу үчүн жетекчини же аткаруучуну алмаштыруу, же башка жардамчы кишилерди кийлигиштирүү ж. б. у. с.) болбошу талаптуу. Концертке чыгуу мурдатан пландаштырылыш керек. Балдар хорунун репертуарын тандоо, даярдап-өздөштүрүү боюнча жетекчи гана жооп берет. Башка ага тиешеси жок адамдардын кийлигишүүсү болбошу керек. Концерттик репертуар учурдун талабына ылайык абдан кызыктуу, түрдүү мүнөздүү болушу зарыл. Балдар хору менен иштөөдөгү дагы бир маанилүү маселелердин бири – хордун түзүлүшүндөгү балдардын жаш өзгөчөлүктөрү. Хорду балдардын жаш өзгөчөлүктөрүнө жараша түзүүнүн бир нече варианты бар. Тажрыйбада, төмөндөгүдөй варианты көп колдонулат:

а) кенже балдар хору – 1, 2-класстын окуучулары;

б) орто жаш балдар хору – 3, 4-класстар;

в) ага балдар хору – 5-класстан жогору.

Кээ бир учурларда балдар хорунун төмөндөгүдөй варианты кездешет:

а) кенже балдар хору – 1-4-класстардын окуучулары;

б) ага балдар хору – 5-класстан жогору.

Балдар хорунун сандык түзүлүшү да өтө маанилүү. Өзгөчө кенже балдар (1, 2-класс) менен иштөө жекече сабак өтүүнү талап кылат. Алар хордо көбүнчө унисон ырдоо мүмкүнчүлүгү менен чектелет. Алардын саны 25-30 болушу мүмкүн. Аткаруучулук чеберчилигине, хордун угулушунун кубаттуулугу эске алынуу менен, орто жаш балдар хорунун саны 40-50 гө жетет. Ал эми, ага балдар хорунун санын 50-60ка чейин жеткирүүгө болот. Балдар хорунун санынын өтө көп болушу, өзгөчө кенже жана орто жаш балдар хорунда, аны башкарууда кыйынчылыктарды алып келүүсү мүмкүн. Мындай учурда, ошондой эле чыгарманы аткарууда анын сапатына да терс таасирин тийгизбей койбойт.

Хорду түзүүдө, ырдоого көңүлү бар балдарды кабыл алууда, сөзсүз түрдө алардын музыкалык угуу сезимине, ыргактык кабылдоосуна, эске сактап калуу жөндөмдүүлүгүнө зор көңүл буруу коюлат. Хордо ырдоону каалаган ар бир окуучу, татынакай кийинип, толкундануу менен, ата-энесинин же чоң ата-чоң энесинин коштоосунда келет. Жетекчи алардын ар бирине өтө сылыктык, тактык, дыкаттык менен жекече маек куруп, жакындан таанышуусу талаптуу. Эң алды балдарды хорго кабыл алуунун шарты: алардын жаш өзгөчөлүктөрү, ден соолугу, музыкалык жөндөмдүүлүгү, билими ж. б. жөнүндө кеңири маалымат берилген жобосу болушу керек. Ал жөнүндө ар бир ата-эне тааныш болушу талаптуу. Мекемеде хорго катышкан балдардын баары хордон тышкары, музыкалык сабат, музыкалык адабият сыяктуу сабактарды өтүп-өздөштүрүүсү талаптуу. Анткени, хордун аткаруучусу музыкалык сабаттуу, билимдүү болушу керек.

Хорго кабыл алууда, музыкалык жөндөмдүүлүгү анча билинбеген балдар да кездешет. Бул учурда, ал балдардын көңүлүн калтырып, оюн сындырбас үчүн, анын өзү жана ата-энеси менен тереңирээк маек куруп, анын башка өнөрчүлүккө жөндөмдүүлүгүн сурамжылоо менен, ага тиешелүү ийримдерге баруусун сунуш кылуу дурус болот.

Адабияттар:

1. Касей М. «Балдар ыры». Ноталык хрестоматия жана жаш ырчы – устаттарга усулдук колдонмолор. “Принт-Экспресс” басмасы. Б.; 2014.
2. Касей М. Кыргыз элдик ырчылык аткаруучулук өнөрүнө окутуунун усулу. Окуу куралы. Музыкалык орто жана жогорку окуу жайларынын студенттери үчүн. Б.; 2015.
3. Мамбеталиев Б., Күрөңкеева Ч. Хордун усулдук негиздери. Б.; 1996.
4. Тиленчиев К.А. Хор менен иштөөдөгү кээ бир маселелер. “Известия вузов” журналы, № 2. Б., 2014.
5. Тиленчиев К. А. Хордук аткаруучулук жаш өспүрүмдөрдүн ички дүйнөсүн байытуунун каражаты. “Известия вузов” журналы, № 2. Б., 2014.

Рецензент: к.п.н. Абышев К.Н.